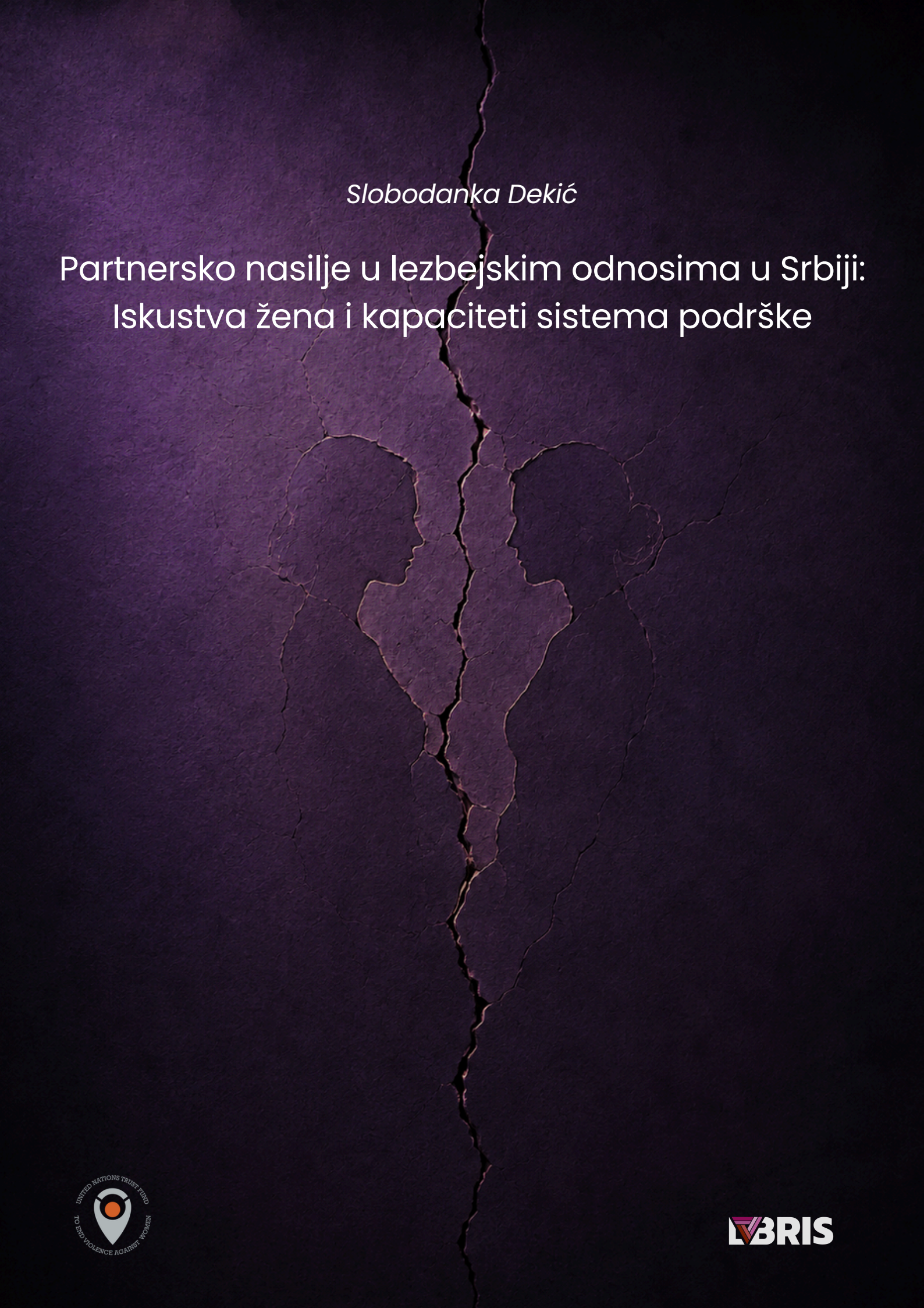
Slobodanka Dekić

Partnersko nasilje u lezbejskim odnosima u Srbiji: Iskustva žena i kapaciteti sistema podrške

UNITED NATIONS TRUST FUND TO END VIOLENCE AGAINST WOMEN

LBRIS

Slobodanka Dekić

Partnersko nasilje u lezbejskim odnosima u Srbiji: Iskustva žena i kapaciteti sistema podrške

Labris, 2025

I. UVOD

Nasilje je nasilje. Bez obzira na to da li se dešava u heteroseksualnim ili istopolnim vezama, partnersko nasilje ima slične paterne: najčešći oblik nasilja je psihološko nasilje, koje je kontinuirano i teži eskalaciji tokom vremena. Takođe, partnersko nasilje se javlja u oba tipa veza bez obzira na socioekonomski status ili neki drugi identitet partnera/ki (Sorenson i Thomas, 2009).

Ipak, specifičnost partnerskog nasilja u istopolnim vezama je nedostatak porodične, društvene, ali i institucionalne podrške za žrtve, čemu je najčešće uzrok neprihvatanje drugačije seksualnosti, odnosno rodnog/polnog identiteta žrtve (Sorenson i Thomas, 2009; Čeh, 2023). Stoga, žrtve nasilja u istopolnim vezama retko, gotovo nikada, ne prijavljuju partnersko nasilje nadležnim institucijama, odnosno organizacijama koje se bave ovom vrstom podrške (Ibid.). Dodatno, jedan od specifičnih mehanizama psihološkog nasilja u istopolnim vezama jeste i pretnja žrtvi „autovanjem" protiv njene volje (porodici, kolegama, prijateljima), što može imati za posledicu dodatnu izolaciju i/ili viktimizaciju žrtve (Ibid; Chan, 2005).

Može se reći da i posledice nasilja u istopolnim partnerskim vezama imaju određene specifičnosti – žrtve se češće osećaju usamljeno i izolovano, bez opcija za pomoć i podršku, posebno ukoliko njihova seksualnost, odnosno polni/rodni identitet nisu poznati porodici, prijateljima i široj okolini. Samim tim, ovo nasilje ostaje nevidljivo, dok postojeći mehanizmi zaštite i prevencije često nisu prilagođeni, ili uopšte ne prepoznaju nasilje u istopolnim vezama (Sorenson i Thomas, 2009).

Kada je reč o prijavljivanju partnerskog nasilja, Laliga-Mollá i dr. (2024) identifikuju *tri glavna tipa prepreka* sa kojima su suočene žrtve nasilja u istopolnim vezama.

Prvi tip prepreka predstavlja **pravni okvir,** odnosno zakoni koji često ne prepoznaju istopolne partnerske odnose, te samim tim i partnersko nasilje koje je u njima moguće. Nepostojanje zakonske regulative onemogućava razvoj institucionalnih (ali i društvenih) mehanizama za prepoznavanje, prevenciju i zaštitu od nasilja u istopolnim vezama (Laliga-Mollá i dr., 2024:11).

Zatim, ukazuju se na **društvene prepreke,** odnosno predrasude da je nasilje u istopolnim partnerskim odnosima — posebno lezbejskim — nemoguće. Ove pretpostavke imaju korene u već postojećim rodnim stereotipima koje žene obično vide kao „slabiji" pol, i isključivo žrtvu muškog nasilja. Chan (2005) takođe ukazuje na nekoliko izrazito opasnih pretpostavki koje prate partnersko nasilje u istopolnim, odnosno lezbejskim vezama. Jedna od njih je i da je partnersko nasilje „logično" u gej vezama, upravo zbog sklonosti muškaraca ka nasilju, koja je nemoguća u lezbejskim vezama, „jer žene nisu sklone nasilju" (Chan, 2005:5). Jedna od ozbiljnih posledica ovog raširenog stereotipa jeste i ta da same žrtve nasilja u lezbejskim

vezama često imaju teškoće da sebe identifikuju i prihvate kao žrtvu nasilja, te potraže adekvatnu pomoć i podršku (Laliga-Mollá i dr., 2024:12).

Konačno, autori/ke izdvajaju i treći tip prepreka prijavljivanju nasilja u istopolnim vezama, a to su **psihološke prepreke,** koje uključuju dodatni stid i strah od diskriminacije i/ili socijalnog isključivanja ukoliko se nasilje prijavi (Ibid:14).

Važno je naglasiti da su ova tri tipa prepreka međusobno povezana, a postojanje homo/bi/transfobije u društvu ih neretko pogoršava, kreirajući složenu mrežu prepreka za žrtve nasilja u istopolnim vezama. Stoga, Laliga-Mollá i dr. (2024) naglašavaju da je neophodno da javne politike, koje se bave pitanjem partnerskog/porodičnog nasilja, adresiraju ove specifičnosti nasilja u istopolnim partnerskim odnosima, kako bi se razvili resursi koji zaista mogu da pomognu žrtvama nasilja u ovim partnerskim odnosima.

Takođe, za bolje razumevanje partnerskog nasilja u istopolnim vezama, neophodno je razviti i adekvatan teorijski okvir. Chan (2005) navodi da, kada je reč o partnerskom/porodičnom nasilju generalno, možemo razlikovati nekoliko glavnih teorijskih pristupa.

Teorija porodičnih sistema problem nasilja u porodici posmatra kao rezultat obrasca ponašanja koji dele svi članovi porodice – ne postoji, dakle, jasna podela između „nasilnika" i „žrtve", već odgovornost za postojanje i kontinuitet nasilja dele svi članovi porodice (Chan, 2005:9). Dalje, feminističke teorije o partnerskom nasilju insistiraju na problemu nejednake moći između muškaraca i žena, pri čemu je ta nejednakost vidljiva u javnoj, ali i privatnoj sferi. Ova, društveno prihvaćena, nejednakost stavlja žene u poziciju „slabijeg pola" kome je potrebna zaštita ili protekcija, čime se nasilje zapravo opravdava kao „korektivna" mera (Chan, 2005:9; vid. Nikolić-Ristanović, 2011). Na kraju, važno je pomenuti i teorije o nasilju koje partnersko/porodično nasilje tumače kroz model naučenog ponašanja. Dakle, nasilno ponašanje je naučeni obrazac koji nema rod, već je svojstven svima (Chan, 2005:9).

Ključno pitanje je da li su, i na koji način, navedene teorije korisne za razumevanje nasilja u istopolnim vezama. Kako Chang navodi (2005), ukoliko je reč o lezbejskim partnerskim odnosima, pitanje rodnog/polnog identiteta partnerki nije od suštinskog značaja, te feministička pozicija o nejednakosti moći između polova kao glavnom uzroku partnerskog nasilja u ovom slučaju mora biti preispitana. No, ne bi trebalo prerano isključiti pitanje moći iz razumevanja ove vrste partnerskog nasilja, imajući u vidu da je nasilje, suštinski, uvek pitanje moći i uspostavljanja kontrole nad drugom osobom (NCK Rapport, 2009).

1.1. Nasilje u lezbejskim vezama u Srbiji

Partnersko nasilje u istopolnim, odnosno lezbejskim vezama itekako je prisutno u Srbiji. Prema podacima (za sada) jedinog istraživanja na ovu temu (Čeh, 2023), preko 60% ispitanica navelo je da su bile izložene najmanje jednoj situaciji partnerskog nasilja (Ibid:5). Najčešća su bila iskustva psihološkog nasilja (vređanje, emotivno ucenjivanje, pretnje prisilnim „autovanjem"), te fizičkog i seksualnog, koje prijavljuje čak oko 30% ispitanica (Ibid:6).

Ova iskustva nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima najčešće ostaju neprijavljena (Ibid). Srbija je, na žalost, paradigmatičan primer države u kojoj se žrtve nasilja u istopolnim vezama suočavaju sa brojnim pravnim preprekama kada je u pitanju prijavljivanje partnerskog nasilja (Laliga-Mollá i dr., 2024). Kao prvo, istopolne zajednice su potpuno nevidljive u srpskom zakonodavstvu, te su odredbe Porodičnog i Krivičnog zakona, koje se tiču porodičnog/partnerskog nasilja, neprimenljive u ovim slučajevima (Majstorović, 2024).

U tom smislu, jedini zakon koji može biti primenjen i u slučaju partnerskog nasilja u istopolnim vezama jeste Zakon o javnom redu i miru, koji sankcioniše sve oblike nasilja i svim licima pruža jednaku zaštitu, bez obzira na to da li među njima postoji neka porodična, emotivna relacija (Ibid:5). Takođe, Majstorović (2024) ukazuje i na Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (odredba člana 3, stav 3) koji omogućava potencijalnu zaštitu žrtvama nasilja u istopolnim partnerskim odnosima, jer ne insistira na zakonski priznatoj vezi partnera/ki, već naglašava život u zajedničkom domaćinstvu:

Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu ***sa kojim živi ili je živeo u zajedničkom domaćinstvu***. (Ibid, 2024:6, p.a.)

No, čak i ove — izuzetno ograničene — zakonske mogućnosti su mahom nepoznate žrtvama partnerskog nasilja u istopolnim vezama (Čeh, 2023:6). Pored nedostatka informacija o pravnim mogućnostima, većina ispitanica koja je imala iskustvo nasilja, nije ga prijavila upravo zbog straha od otkrivanja svoje seksualne orijentacije, i/ili rodnog/polnog identiteta bližoj ili široj okolini. Dodatni problem je i ogroman stepen nepoverenja u institucije, te je pokretanje bilo kakvog postupka za većinu ispitanica bilo nazamislivo (Ibid.) .

1.2. O istraživanju

Istraživanje koje je pred vama predstavlja deo napora organizacije LABRIS da se prekine tišina o partnerskom nasilju u lezbejskim vezama. Takođe, predstavlja dodatak naporima da se mapiraju iskustva žena kada je reč o ovoj vrsti nasilja (vid. Čeh, 2023).

Kvalitativni metod prikupljanja podataka za analizu uključio je dubinske intervjue sa ženama koje su bile, ili su još uvek u lezbejskom partnerskom odnosu. Do uzorka se došlo *snow ball* metodom, odnosno putem poziva za učešće u istraživanju LABRISA. Na ovaj način, došle smo do ukupno 19 ispitanica različitog uzrasta, socioekonomskog statusa, identiteta i mesta življenja. Većina ispitanica se prijavila za učešće u istraživanju jer su imale iskustvo nasilja u partnerskom odnosu sa ženom, ili su zainteresovane za više informacija o ovoj temi.

Tabela 1. Godište ispitanica

Godište	Broj
<25	7
25—35	10
45—55	2
Total	**19**

Tabela 2. Obrazovni status

Obrazovanje	Broj
Osnovna škola	0
Srednja stručna sprema	0
Viša stručna sprema	19
Total	**19**

Tabela 3. Profesionalni status

Profesionalni status	Broj
Studentkinja	3
Studira i radi	4
Zaposlena	11
Samozaposlena	1
Total	**19**

Tabela 4. Samoodređenje identiteta

Kategorija identiteta	Broj
Lezbejka	8
Biseksualna	2
Panseksualna	2
Kvir	7
Total	**19**

Intervjui su vođeni onlajn, pomoću vodiča za razgovor, koji je obuhvatao četiri celine:

1. ***Iskustva autovanja***, s obzirom na to da se pošlo se od pretpostavke da proces *coming out*-a ima značajan uticaj na emotivni život ispitanica;
2. ***Percepcije svojih, ali i generalno istopolnih partnerskih odnosa u Srbiji***, u smislu prihvatanja od strane okoline i u javnosti, lične percepcije emotivne ispunjenosti i sigurnosti, zakonskog prepoznavanja i sl.;
3. ***Iskustvo nasilja u vezi***, pri čemu se ispitanicama davala mogućnost da same odluče koje informacije, i na koji način, žele da podele tokom intervjua. Ovaj deo intervjua bio je fokusiran na potrebnu i dobijenu podršku za izlazak iz situacije nasilja;
4. ***Percepcija nasilja u istopolnim vezama,*** pri čemu je fokus bio na tome koliko su ispitanice upoznate sa nasiljem u istopolnim partnerskim odnosima, koje situacije definišu kao nasilne, te koje su njihove preporuke za dalji rad LGBTIQ organizacija na ovom problemu.

Kao i u mnogim drugim istraživanjima koja se tiču LGBTIQ populacije, i u ovom postoji problem ograničenosti uzorka (vid. Jarić, 2011). Uključene ispitanice su uglavnom mlađeg uzrasta (od 25—36 godina), iz urbanih sredina (Beograd, Niš, Novi Sad), višeg obrazovnog statusa. Većina njih se izjašnjavaju kao lezbejke i kvir osobe; uzorak ne uključuje iskustva transrodnih žena, te o tome kako prići ovoj ciljnoj grupi treba razmišljati u budućnosti. No, i pored navedenih ograničenosti, uvid u iskustva ispitanica potvrđuje da nasilje zaista ne treba posmatrati u odnosu na identitet ili socioekonomski status — ono se može desiti svakoj ženi, bez obzira na to gde živi, koji joj je materijalni status ili kog je uzrasta (Čeh, 2023:8).

Pored mapiranja iskustava i percepcija partnerskog nasilja u istopolnim vezama, cilj istraživanja je bio i da mapira iskustva lokalnih organizacija civilnog društva (NVO) koje rade na pitanju rodno zasnovanog nasilja (RZN) u istopolnim/lezbejskim vezama. Stoga, kreiran je onlajn upitnik koji je distriburan na 20 imejl adresa lokalnih NVO. Upitnik je sadržao deset pitanja koja su se odnosila na dosadašnje iskustvo rada na pitanju rodno zasnovanog nasilja; iskustvo u radu sa LGBTIQ populacijom, generalno; iskustvo u slučajevima nasilja u lezbejskim/istopolnim vezama; i preporuke za LGBTIQ organizacije kako da razvi efikasnu mrežu podrške za žene žrtve nasilja u lezbejskim vezama (upitnik priložen u Annex 1). Na upitnik je odgovorilo deset organizacija, od čega je njih četiri navelo da su imale iskustvo sa pružanjem podrške u slučajevima nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima. Sa tim organizacijama su dodatno urađeni dubinski intervjui, kako bi se dobio jasniji uvid u ta iskustva, kao i preporuke za dalji rad na ovom pitanju i razvijanje kapaciteta.[1]

[1] Pored organizacija, plan istraživanja je predviđao i intervjue sa predstavnicima nadležnih institucija, prvenstveno policijom. Međutim, zbog izrazito kompleksne političke situacije u Srbiji od novembra 2024. godine, nije bilo moguće stupiti u kontakt sa nadležnim ministarstvima i dobiti dozvole za te intervjue. Ministarstvu unutrašnjih poslova RS je upućena molba za intervju u januaru 2025, no odgovora nije bilo.

Rezultati ovog dela istraživanja biće predstavljeni u drugom delu analize. Tome će prethoditi predstavljanje glavnih nalaza na osnovu razgovora sa ženama o njihovim iskustvima i percepcijom nasilja u istopolnim, lezbejskim partnerskim odnosima.

II. ISKUSTVA SA NASILJEM U LEZBEJSKIM VEZAMA

2.1. **Proces samospoznaje i percepcija istopolnih veza**

Proces prihvatanja sopstvene seksualnosti i njenog prihvatanja od strane bliže i i šire okoline jeste izazov za svaku LGBTIQ osobu. Taj korak nikada nije jednostavan usled straha od odbacivanja, izolacije, pa i nasilja od strane porodice, prijatelja/ica, na poslu ili u školi (Jarić, 2011:155; Stojčić i Petrović, 2016). Upravo zbog toga mnoge LGBTIQ osobe u potpunosti kriju svoju orijentaciju/identitete, ili modifikuju predstavljanje svog privatnog života u skladu sa očekivanjima okoline (Jarić, 2011:158).

Skrivanje ili mimikrija identiteta, očekivano, ima izrazito negativan uticaj na emotivan život LGBTIQ osoba. Iako pojedini autori/ke tvrde da bez potpunog (samo)prihvatanja identiteta nije moguć stabilan emotivni život (Weston, 1991:50; Donovan i dr., 2004), važno je naglasiti da *coming out* nikada nije konačan proces – on se odvija kontinuirano, u različitim kontekstima, sa različitim ishodima i zavisi i od drugih okolnosti i pozicija u kojima se nalazi LGBTIQ osoba (godište, ekonomski status, mesto življenja, obrazovanje i sl.).

Nelinearnost procesa *coming out*-a potvrđuje i iskustvo naših sagovornica. Kod mnogih on još uvek traje, posebno kada je reč o prihvatanju od strane porodice. No, neke naglašavaju da su imale izazove i u procesu samoprihvatanja, u smislu da nisu znale kako da se nose sa drugačijom seksualnošću, te da su pokušavale da se uklope u heteronormativne standarde emotivnog života.

> *Moja prva veza je bila sa momkom, jer mi je zaista bio problem da prihvatim to da sam lezbejka. Međutim, on je prvi i primetio da mi se više sviđaju devojke, i pričali smo o tome. Zapravo, on mi je dosta i pomogao oko coming out-a i prihvatanja.* (M, 22 godine)

> *Korona i taj lockdown su mi zaista teško pali, morala sam da se vratim kući. I tada sam imala tu epizodu, počela sam vezu sa nekim dečkom, ali naravno da to nije išlo, i brzo smo prekinuli.* (Z., 23 godine)

Takođe, mnoge ispitanice navode da strah i neprihvatanje koje su osećale u tom trenutku, nisu imale sa kim da podele, jer nije bilo osobe u njihovom okruženju sa kojom bi mogle da razgovaraju o ovoj temi. Za druge, prijateljice/prijatelji bili su prvi koji su saznali za njihovu seksualnu orijentaciju, i bili su ključne figure u procesu prihvatanja sopstvene seksualnosti. Porodica je, ipak, za mnoge ostala zatvorena. Većina sagovornica deli to iskustvo da roditelji ili ne znaju, ili znaju ali je to tema o kojoj se ne govori. No, braća ili sestre pokazuju nešto veću otvorenost i spremnost za prihvatanje, ali ne kod svih sagovornica.

Rekla sam i najboljoj drugarici i sestrama. Generalno, bilo je OK, ali mi je zasmetalo kada mi je sestra rekla da joj je to „čudno", jer ne može da me zamisli sa ženom. Mama to ne razume, odbija svaki razgovor na tu temu, a otac ne zna. On je jako fobičan, i ne želim da ikada sazna. Volela bih da kažem baki, jer sam baš bliska sa njom, ali se uvek brinem da će da se stresira oko toga. (K., 25 godina)

Proces *coming out*-a posebno je izazovan za one sagovornice koje su bile u braku ili vanbračnoj zajednici sa muškarcem, te se ostvarile kao roditelji. Njihovo iskustvo je da porodica, ali i bliža okolina, ima izuzetno veliki otpor da prihvati njihovu drugačiju seksualnost.

Tati nisam ništa rekla, mislim da sluti, ali se pravi da se ništa ne dešava. Mama zna i rekla mi je samo nemoj to nikada više da spominješ. Sada je malo smekšala, ali se pravi da ne zna. Sa sestrom nisam razgovarala neko vreme zbog toga, ali sada su nam se odnosi poboljšali, mislim da počinje da me prihvata. Bez obzira na sve to, značilo mi je da ne moram da se krijem. (J., 30 godina)

Osećaj usamljenosti i izolovanosti tokom procesa *coming out*-a je donekle bio izazvan i nedostatkom vidljivosti lezbejskih veza, ili LGBTIQ osoba u okolini ili javnosti. Ovaj problem je posebno vidljiv među ispitanicama starije generacije, koje su i odrastale u vreme kada je homoseksualnost bila potpuno nevidljiva, gotovo tabu tema u Srbiji.

Nisam imala oko sebe ljude drugačije seksualne orijentacije, nisam gotovo ni znala šta je to. Autovanje sestri je bilo jako stresno, ali mi je veći problem bilo to što nisam imala neko društvo oko sebe na koje mogu da se oslonim. Kasnije se odnos sa sestrom popravio, ali nikada nije prihvatila aktivizam u javnosti i slično. Njen partner ne zna, i ona želi da to tako i ostane. (V., 52 godine)

Iako većina ispitanica živi i radi u većim gradovima, mnoge dolaze iz manjih mesta u Srbiji. Preseljenje, odvajanje od roditelja i/ili sticanje ekonomske samostalnosti je za većinu njih značilo i početak otkrivanja sopstvene seksualnosti, ali i života u skladu sa tim (vid. D'Emilio, 1984). Upravo je to bio ključni momenat u procesu samoprihvatanja, ali i *coming out*-a prema porodici.

Dugo sam već u Beogradu, i moj coming out je vezan za dolazak ovde, jer sam tada zapravo našla zajednicu koja me je prihvatila, i zahvaljujući kojoj sam postala svesna da nisam jedina na svetu. Nemam neku potrebu za nekim performansom coming out-a pred drugim ljudima, već prosto ukažem na to da živim sa partnerkom. Mama zna, tata naslućuje, ali i kada bi me otvoreno pitao dobio bi otvoren odgovor. Samostalna sam, i nemam više šta da krijem. (P., 28 godina)

Značaj procesa *coming out*-a za uspostavljanje zdravih emotivnih odnosa je presudan. Naime, one ispitanice koje su imale podršku tokom ovog procesa (bilo od strane prijatelja ili porodice) imale su mnogo pozitivnija iskustva u partnerskim odnosima sa ženama. One

sagovornice koje su imale iskustvo nasilja u partnerskom odnosu, iskusile su ga ili u fazi kada su još uvek bile nesigurne u sopstvenu seksualnost, ili kada su se osećale usamljeno i neprihvaćeno od strane okoline.

Iskustva partnerskog nasilja će biti predstavljena nešto kasnije u izveštaju, ali je takođe važno spomenuti da je za mnoge veoma problematičan aspekt partnerskog odnosa bila i neusklađena dinamika procesa *coming out*-a između njih i njihovih partnerki. Naime, neke od sagovornica naglašavaju da je jako važno biti na istom, ili makar sličnom nivou prihvatanja sebe i autovanja prema porodici i prijateljima, jer skrivanje ima negativan efekat na njih, ali i na dinamiku veze.

> *Ja sam roditeljima rekla za nju, nije mi toliko bilo važno kako će to da prihvate. Htela sam i partnerki da dam do znanja koliko mi znači. Ona je za sebe znala od malena, i njeni su znali za nju. Ali me nikada nije upoznala sa njima kao svoju partnerku. I to je baš mnogo uticalo na našu dinamiku.* (J., 30 godina)

Vezano za ovaj problem, nemogućnost, odnosno strah od pokazivanja intimnosti u javnom prostoru (zagrljaj, poljubac, držanje za ruke), jeste ono što za većinu ispitanica predstavlja veliki problem u vezi, ali i jednu od najvećih razlika u odnosu na heteroseksualne veze. To doživljavaju kao neku vrstu ograničenja, kao i visok stepen autohomofobije koji su iskusile kod svojih partnerki, odnosno njihovu nespremnost da prihvate odnos sa drugom ženom (posebno kada je reč o telesnom, intimnom odnosu).

> *Sa ženama je uvek trebalo vremena da se uđe u vezu, jer su bile dosta nesigurne, kao da su se bojale da se taj odnos nazove „vezom", to ih je jako plašilo. Telesni kontakt je sa njima uvek bio proces, i uvek neki stres, što nikad nije bio slučaj sa muškarcima sa kojima sam bila u vezi. Mislim da je to tako jer utiče ta slika u društvu, problem je da se suoče same sa sobom, posebno kada se desi seks, onda je kao „aha, zvanično sam sa ženom" i moraju da se suoče sa tim.* (N., 30 godina)

> *Razmišljanje o budućnosti nas plaši. Kako će izgledati naša potraga za stanom? Ja hoću da budem to što jesam, ali kako?* (K., 28 godina)

Strah od vidljivosti, neprihvatanja, diskriminacije, izolacije je prisutan gotovo kod svih sagovornica. No, neke su uspele da se izbore sa tim strahom upravo zahvaljujući podršci koju su imale u svojoj okolini, koja im je olakšala proces samoprihvatanja. No, one koje nisu imale tu vrstu podrške, navode da su ti periodi bili kritične tačke — u smislu da su upravo tada doživele partnersko nasilje, te da je nasilnica često bila jedina osoba sa kojom su mogle da dele svoju različitost i da se osete prihvaćeno, što je samo pogoršavalo problem.

2.2. **Iskustvo sa nasiljem**

Ispitanice koje su imale iskustvo partnerskog nasilja, najčešće navode da je u pitanju bilo psihološko nasilje, koje je prepoznato kao dominantno i u prethodnom istraživanju na ovu temu (Čeh, 2023). Vređanje, manipulacija, pokušaji kontrole i ispadi ljubomore su neki od oblika nasilja koje su sagovornice iskusile.

> *Imala sam tada 19 godina i ona je bila jedina kojoj sam verovala, sa kojom sam mogla da razgovaram o svojoj seksualnosti. Jednostavno, govorila je ono što sam u tom trenutku želela da čujem, kako sam super i tako. Prvo je krenulo sa odvajanjem od prijatelja i porodice, stalno je bila drama ako bih se videla sa prijateljicama. Onda su krenula vređanja pred drugima, ponižavanja i slično. Kada počnem da plačem, ona se odmah promeni, postane nežna i dobra i pomirimo se. I tako u krug.* (J., 29 godina)

Pored psihološkog, pojedine ispitanice navode i iskustva fizičkog i seksualnog nasilja, ili pretnji ovim oblicima nasilja. Fizičko nasilje bi se često nadovezivalo na „toksičnu vezu", kao neka vrsta dodatne kontrole ponašanja, ili bi pratilo izlive ljubomore i posesivnosti. Ispitanica koja je podelila ovo iskustvo napominje da se napad desio na javnom mestu, što je bio dodatan šok i trauma. Seksualno nasilje uključuje ucenjivanje ličnim fotografijama koje su seksualnog sadržaja, zahteve da se takvi sadržaji neprestano šalju, kao i primoravanje na seksualne odnose onda kada partnerka to ne želi, na način koji joj ne prija. Zanimljivo je i da su neke sagovornice naglasile da znaju da nisu prve koje su se našle u toj situaciji, odnosno da znaju i za druge slučajeve nasilja koje je njihova tadašnja partnerka ispoljavala.

> *Počela sam da se dopisujem sa tom ženom preko nekog sajta, razmenile smo telefone, bila je dosta starija od mene. Terala me je da joj šaljem svoje slike, da pišem neke stvari koje inače ne bih, ali sve sam bila kao ajde, da ne ispadnem mrgud. Bio mi je potreban kontakt sa kvir ljudima. Onda je već počelo ozbiljno da mi smeta, ali kada sam htela da prekinem počela bi sa pretnjama da će pokazati te slike. Na kraju sam ipak prekinula svaki kontakt, onda je počela da preti da će se ubiti zbog toga. Bilo je jako naporno, stalno me je cimala. Onda sam je blokirala i tako je prestalo.* (N., 24 godine)

Preživljeno nasilje je najčešće iza sebe ostavljalo osećaj stida, ali i besa; napade anksioznosti i potpunu izolovanost u odnosu na okolinu.

> *Nisam se viđala sa društvom, nisam imala prijatelje. Mentalno zdravlje mi je bilo urušeno, smršala sam. Znala je sve ljude oko mene, znala kada šta sa kim pričam i postala sam paranoična, jer sam bila ubeđena da me prati, iako je živela u drugom gradu. Potpuno sam se povukla, nisam ustajala iz kreveta. Imala sam panične anksiozne napade. Pretila mi je da će me autovati, plašila sam se toga, i zbog toga nisam smela da izađem iz tog odnosa. Plašila sam se da će da mi naudi, da naudi sebi.* (J., 29 godina)

Ova iskustva psihološkog nasilja, sagovornice najčešće opisuju kao „toksičan" odnos, čije precizno značenje, kako napominje Čeh (2023), nije moguće lako utvrditi: *„Često se izjednačava sa ljubomorom, a ponekad je zajednički imenitelj za sve nepoželjne oblike ponašanja u partnerskom odnosu"* (2023:18). Međutim, ova iskustva se u značajnoj meri poklapaju sa iskustvima psihološkog nasilja kroz koje prolaze žene u heteroseksualnim partnerskim odnosima, koje često počinje ljubomornim ponašanjem, posesivnošću, prerasta u kontrolu kretanja, da bi vremenom preraslo u fizičko i seksualno zlostavljanje (vid. Nikolić-Ristanović, 2011; Markula i Lubura Ćosić, 2022). Važno je pomenuti i definiciju psihološkog nasilja koju daje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)[2], prema kojoj ono podrazumeva: *„... pretnje, prinudu, verbalne uvrede i sl., koje narušavaju psihičko zdravlje žene."*

Slično tome, opisi iskustava sa fizičkim i seksualnim nasiljem ne odstupaju značajno od zvanične definicije ovih oblika nasilja u Istanbulskoj konvenciji. Pod seksualnim nasiljem i silovanjem podrazumeva se *„svaka seksualna radnja na telu žene bez njenog pristanka. Navođenje nekoga na te radnje takođe se smatra seksualnim nasiljem".*Takođe, seksualno uznemiravanje se definiše kao *„neželjeno ponašanje seksualne prirode (verbalno, neverbalno, fizičko) koje vređa dostojanstvo osobe dovodeći je u ponižavajuću situaciju i stvarajući zastrašujuću atmosferu".*

Međutim, važno je naglasiti da je Istanbulska konvencija fokusirana na rodno zasnovano nasilje koje proizilazi iz društvene, političke, ekonomske nejednakosti muškaraca i žena, te ostaje otvoreno pitanje da li su, i na koji način, ova konvencija i njeni mehanizmi primenjivi na nasilje u lezbejskim vezama koje, kako je već navedeno, ne odudara značajnije od nasilja koje žene trpe u heteroseksualnim partnerskim odnosima.

2.3. **Percepcija nasilja u lezbejskim vezama i mreža podrške**

Prema istraživanju Čeh (2023), oblike ponašanja koje ispitanice najčešće identifikuju kao nasilne uključuju psihološko nasilje (verbalno zlostavljanje, nazivanje pogrdnim imenima, pretnje suicidom); fizičko nasilje (štipanje, udaranje, šamaranje) i seksualno nasilje (primoravanje na seksualne odnose) (Ibid, 17). Slična situacija se ponavlja i u ovom istraživanju, gde većina sagovornica kao prvu asocijaciju na nasilje u partnerskom odnosu navodi fizičko nasilje, nejednakost u odnosu, odnosno postojanje jasne distinkcije između žrtve i nasilnice. Zanimljivo je da, ukoliko ova jasna distinkcija ne postoji ili je nejasna, ispitanice nisu sigurne da li bi određenu situaciju okarakterisale kao nasilnu.

Često se ove situacije opisuju kao „žučne svađe", vređanje sa obe strane, pokušaji kontrole ponašanja, ali se to ne doživljava kao nasilje jer obe partnerke učestvuju u tome. Takođe, činjenica da nije bilo fizičkog nasilja za neke je dovoljna da neku situaciju opišu kao nenasilnu.

[2] Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, https://rm.coe.int/1680462540

Za mene je nasilje u vezi onda kada se jasno vidi ko je nasilnik, a ko je žrtva. U toj vezi nekada sam bila nasilna ja, nekada partnerka, nije tu bilo jasne granice. Bilo je gađanja oštrim predmetima, pokušaj suicida sa njene strane je bila kap koja je prelila čašu. Danas se ne osećam dobro zbog toga, ali tada nisam znala za bolje, nisam znala da stvari mogu da se reše tako što se prosto rastanemo, jer ne funkcionišemo zajedno. Nije bilo nikoga sa kim bih mogla da razgovaram. (S., 49 godina)

Konačno, treba uzeti u obzir da prepoznavanje nasilja u lezbejskim vezama u mnogome otežava i šira društvena percepcija, prema kojoj ono ne postoji – samim tim, nasilne ili potencijalno nasilne situacije koje se dešavaju u ovim odnosima se ne doživljavaju kao one iz kojih se treba skloniti i potražiti pomoć. Zanimljivo je da su neke sagovornice odbijale da pojedine situacije u partnerskom odnosu sa ženom okarakterišu kao nasilne, jer ih upoređuju sa nasiljem koje su preživele u partnerskom odnosu sa muškarcem.

Kad je muškarac, osećaš strah, kad je žena osećaš uznemirenost, ali mislim da je nasilje nešto što podrazumeva kontinutet, što je svakodnevno. Da je bio muškarac, ja bih mnogo aktivnije grublje reagovala, jer sam bivšeg partnera prijavila za psihološko nasilje bez razmišljanja. Tu je postojao kontinuitet, bila sam ranjiva u tom trenutku. Ali, kada se to desilo sa mojom partnerkom, bilo je bolnije, jer je ona bila moj izbor, emocije su bile jače. Uhvatila sam sebe kako je opravdavam. Ali ona je preuzimala odgovornost, mogla sam sa njom da razgovaram o tome i neke promene je bilo. Kod njega ne. (N., 35 godina)

Za neke sagovornice manipulacija i pokušaj kontrole ponašanja su najčešći oblici nasilja u lezbejskim partnerskim odnosima, koje se pak najteže prepoznaju kao takve. Mnoge navode da im je bilo potrebno mnogo vremena, razgovora i terapije da uopšte osveste da su bile u nasilnoj vezi.

Zapravo meni je tek naredna partnerka osvestila da to nije tako trebalo da bude, nisam u tom trenutku bila svesna da je to nasilje. Emotivna manipulacija, kontrola, kojih nisam bila ni svesna. To je proces koji traje, izražena je nejednakost moći u odnosu, u smislu godina, novca, ko se o kome brine, ko plaća itd. Sve što ti učiniš je pogrešno, druga osoba odlučuje kako taj odnos izgleda, uništava ti samopouzdanje, postaješ zavisna od nje. E, to je nasilje. (B., 27 godina)

Normalizacija nasilja i njegovo prihvatanje kao neizbežnog, problem je na koji su mnoge sagovornice, koje su imale iskustva nasilja u lezbejskom partnerskom odnosu, naglasile. Jedan od najčešćih razloga tome prepoznaje se u teškom pronalaženju partnerke, posebno u manjim sredinama. Stoga postoji osećaj ograničenosti i zavisnosti u odnosu na partnerku, čak i kada je odnos loš i nasilan.

Mislim da baš zato što je kvir veza, i što je teže naći nekoga i ostati u tom odnosu, vežeš se i jednostavno teže je da primetiš neke stvari i da priznaš da je nešto nasilje. (M., 24 godine)

Sećam se da sam u tom periodu bila jako nesigurna. Nezdravo se vežeš za partnerku, grčevito se držiš za tu osobu koja ti daje makar privid ljubavi, jer se kvir ljudi generalno osećaju odbačeno. Osećaj pripadanja te drži u toksičnom odnosu, više nego išta drugo. (J., 28 godina)

Dodatnu otežavajuću okolnost predstavlja i to što u okolini ne postoji neki pozitivan *role model* kvir odnosa, koji bi mogao da bude primer i dokaz da je stabilan partnerski odnos, bez nasilja, moguć i među kvir osobama.

Naše veze nisu vidljive, puno je internalizovane homofobije, i mnogi misle da je super što uopšte imaju nekoga, da ni ne zaslužuju bolje jer su gej ili lezbejka. Ja zaista jedva nalazim snage da nosim taj identitet, a kamoli identitet žrtve nasilja. Na sve to, nas okolina ne priznaje kao par. Mi nismo deo tog društva. (S., 49 godina)

Nisam imala problem sa autohomofobijom, ali činjenica je da ne postoji pozitivan role model za kvir veze. Ja sam imala dosta tih očekivanja, kako bi trebalo da izgleda jedna veza, ali sada shvatam da su mnoga bila baš nerealna. (J., 29 godina)

I pored toga što većina sagovornica smatra da je partnersko nasilje u lezbejskim vezama itekako prisutno, smatraju i da se o ovom problemu apsolutno ne govori dovoljno van, ali i unutar LGBTIQ zajednice (vid. i Čeh, 2023). Uzrok ovog ćutanja se, uglavnom, vidi u potrebi da se sama zajednica predstavi u javnosti na idealan način; da se dodatno ne narušava, inače loša, percepcija LGBTIQ osoba. Za neke ovo ćutanje je donekle i opravdano, jer javno pričanje na ovu temu će samo potvrditi problematične heteronormativne pretpostavke da su žene nasilne kao i muškarci, te će se problem rodno zasnovanog nasilja negirati ili banalizovati. Ipak, za mnoge ovo ćutanje predstavlja problem i ozbiljnu prepreku da sa nekim podele svoje iskustvo partnerskog nasilja.

Nisam htela da pričam o tim problemima u vezi, mada da sam bila sa frajerom, verujem da ne bih imala problem sa tim. Međutim, imala sam neku vrstu samocenzure, kao ne treba lezbejkama sada još neki loš PR. (N., 24 godine)

Opšte je neko verovanje da žene ne mogu da budu nasilne u vezi, patrijarhat to tako postavlja, i zato devojke ne prepoznaju to nasilje. Ali, postoji i strah kod onih koje trpe nasilje u lezbejskoj vezi da ako počnu da pričaju o tome, saznaće i ko ne treba, jer ovo je mala zajednica, svi se znaju. (K., 28 godina)

Kada sam sa baš dobrim prijateljem pričala o tome, njegova reakcija je bila da je to dokaz da su žene jednako nasilne kao i muškarci. Jako sam se iznervirala, baš sam burno reagovala, ne može to da se stavlja u istu ravan, jer mi ne ubijamo svoje partnerke. Nikad više nisam u takvim krugovima pokrenula tu temu. (M., 30 godina)

Ćutanje o ovom problemu unutar zajednice vodi ka ćutanju samih žrtava o tome šta su preživele. One koje su imale iskustvo nasilja su se za pomoć obratile članovima porodice

(roditelji, braća ili sestre) i mnogo češće prijateljiima/prijateljicama. Mlađe sagovornice su najčešće okružene kvir vršnjacima, što im je značajno olakšalo celu situaciju, ali i prihvatanje i prerađivanje iskustva partnerskog nasilja. Za one koje nemaju kvir prijateljsko okruženje, ovaj proces je bio mnogo izazovniji. Kada je o porodici reč, odnos sa njima je najčešće uslovljen i ograničen.

> *Moji prijatelji su uglavnom strejt, i uvek se nekako podrazumeva da sam ja ta kojoj treba razumevanje i podrška, retko kada je to dvosmerno. Ne bih rekla da imam baš podršku u svemu. Osim terapije, porodica i prijatelji mi nisu bili od velike pomoći.* (S., 49 godina)

> *Baka mi je najveća podrška, nema nekog otvorenog razgovora o mojoj seksualnosti, ali je onako suptilno sve. Idem na terapiju. Prijatelji..., ali oni to ne razumeju u potpunosti, jer nikad ranije nisam patila nakon raskida, nije bilo tako intenzivno.* (M., 30 godina)

> *Mama zna za tu vezu, raskid i sve. I zaista je bila uz mene sve vreme. Ali, kasnije, kada sam se našla u sličnoj situaciji, bila je nekako uzdržanija, shvatila sam da ima neke predrasude i nemoguće je da prihvati sve do kraja. Pa sam se i ja povukla, da ne pričam o svom ljubavnom životu.* (J., 29 godina)

Međutim, ono što zahteva dodatno promišljanje jeste da većina naših sagovornica ne vidi LGBTIQ organizacije kao mesto podrške. Neke zbog toga što nisu upoznate sa aktivističkom scenom, nisu njen deo, ali neke i zbog toga što nemaju poverenja u njihov rad.

> *Ne znam mnogo LGBTIQ organizacija, nisam imala neki kontakt sa njima. Ne verujem da bi me osuđivali ili slično, ali oni su mi stranci, a ne želim sa strancima da delim neke svoje najdublje tajne.*

> *Ne bih im se obratila, jer sam i sama deo aktivističke scene, i kada znaš neke stvari o nekim osobama, onda je malo... Ali bih učestvovala u istraživanjima i slično.* (M., 31 godina)

> *Organizacije moraju same da se ohrabre da pričaju o ovoj vrsti nasilja, kojim niko ne želi da se bavi. Svi žele da prodaju priču donatorima da smo mi žrtve, a ne i počinioci. Bavimo se nasiljem nad zajednicom, ne onim unutar zajednice. Mora da se izgradi poverenje.* (K., 29 godina)

Kada je reč o institucijama, nijedna sagovornica im se nije obratila za pomoć, niti bi to učinila da se nađe u situaciji nasilja. Nedostatak poverenja je glavni razlog, ali i to što institucije vide kao homofobične. Dodatno, kod sagovornica iz manjih sredina postoji strah od autovanja porodici protiv njihove volje. Mnoge, takođe, smatraju da i ne postoji neka zakonska osnova za prijavu partnerskog nasilja u lezbejskoj vezi.

> *Kada bih rekla institucijama, to bi izazvalo niz problema, jer bi moj otac mogao da sazna, ne znam... Nemam poverenja da ne bi dalje širili priču.* (A., 22 godine)

Od institucija bih samo očekivala još veće nasilje, ili ismevanje. Možda jedino ukoliko bi bila proverena osoba. Ali, razmišljala bih i zbog osobe koja me je povredila, jer bi i ona prošla kroz tu torturu. (P., 28 godina)

Na osnovu svega rečenog, može se zaključiti da sagovornice koje su doživele partnersko nasilje, ali i one koje nisu, ne osećaju sigurnost i poverenje da to svoje iskustvo dele sa okolinom, kao ni sa LGBTIQ organizacijama ili institucijama. Mnoge su iskusile izolovanost i odbačenost nakon nasilne veze i imale su teškoća sa ponovnim uspostavljanjem poverenja u okolinu. To poverenje, očigledno, nije na zavidnom nivou ni kada su LGBTIQ organizacije u pitanju. Važno je to imati u vidu kada se promišljaju naredni koraci u organizovanju podrške i pomoći žrtvama partnerskog nasilja u lezbejskim vezama. Kako bi se ove mogućnosti dodatno sagledale, u narednom delu izveštaja predstavićemo i iskustva lokalnih nevladinih organizacija koje rade na problemu rodno zasnovanog nasilja u Srbiji, posebno kada je u pitanju nasilje u lezbejskim partnerskim donosima.

III. ISKUSTVO LOKALNIH NVO KOJE SE BAVE PROBLEMOM RZN

3.1. Podaci o organizacijama

Kako smo već spomenuli, deo procesa prikupljanja podataka za potrebe istraživanja uključio je i onlajn upitnik za organizacije koje se bave problemom rodno zasnovanog nasilja, o njihovom iskustvu u radu na prevenciji i suzbijanju nasilja u istopolnim, lezbejskim odnosima. Na upitnik je odgovorilo ukupno 10 organizacija, koje predstavljamo u Tabeli 1a.

Tabela 1a

Naziv organizacije	Aktivnosti na polju prevencije i zaštite od RZN	Broj slučajeva RZN na godišnjem nivou
NVO Atina	Trgovina ljudima (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	< 100
NVO ASTRA	Trgovina ljudima (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	< 100
Žene za mir	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	Od 100 do 500
Grupa IZAĐI	Pružanje direktne pomoći LGBTIQ žrtvama porodičnog	< 100

	i partnerskog nasilja	
Ženski centar Užice	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	Od 100 do 500
Udruzenje Romkinja Osvit	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	< 100
Odbor za ljudska prava Niš	Preventivne aktivnosti (treninzi, radionice, kampanje). Analize, istraživanja i izveštavanje o porodičnom i rodno zasnovanom nasilju u Srbiji	NA
Udruženje Fenomena	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	< 100
Centar za devojke	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	< 100
RZC Rromnako ILO Zrenjanin	Nasilje u porodici (prevencija, pružanje pomoći žrtvama, edukacija, zagovaranje)	Od 100 do 500

Od ovih organizacija, njih 5 je imalo iskustvo sa nasiljem u lezbejskim odnosima, odnosno imale su prijave ovih slučajeva nasilja. Kako bismo dobile dublji uvid u njihovo iskustvo, i zabeležile reakcije i preporuke za dalji razvoj efikasnih mehanizama zaštite, sa te četiri organizacije obavljeni su dodatni intervjui.

3.2. Grupa IZAĐI, NOVI SAD

Organizacija koja se inače bavi zaštitom ljudskih prava LGBTIQ osoba, te prevencijom i zaštitom od porodičnog nasilja, Grupa IZAĐI iz Novog Sada, navodi da je najsvežiji slučaj prijave nasilja u lezbejskoj vezi imala prošle godine. Slučaj je prijavljen od strane porodice same žrtve, koja je bila znatno mlađa od svoje partnerke. Prijavljeno je psihičko i fizičko nasilje, kao i ograničavanje kretanja i seksualna eksploatacija žrtve.

U saradnji sa porodicom, Grupa je odlučila da slučaj prijavi policiji preko nadležnog oficira za vezu. „Porodici je zaista značilo to što su naišli na razumevanje, a saradnja sa policijom je bila vrlo profesionalna. Oni su vodili slučaj kao da je bilo partnersko nasilje, a uključili su i trgovinu ljudima kao osnovu."

Sagovornik navodi da je ceo proces tekao u skladu sa postojećim propisima. Međutim, žrtva je na kraju odustala od prijave i odlučila da ostane u toj vezi, tako da je i porodica povukla prijavu kako se situacija ne bi dodatno pogoršala.

Sagovornik navodi da se organizacija često suočava sa ovim prijavama. Kada je u pitanju svojevrstan profil žrtava i nasilnika/ca, sagovornik navodi da su to često osobe koje već imaju neku vrstu istorije nasilja iza sebe (najčešće porodičnog), kao i istoriju zloupotrebe supstanci i alkohola. To sve vodi normalizaciji takvog ponašanja. „Manipulacija ograničavanje kretanja, emotivna ucena, toksičan odnos... Mi podstičemo osobe koje nam se jave da urade nešto povodom toga, da razgovaraju sa psihologom, krenu na terapiju, izađu iz toga. Međutim, većina to ne uradi, ostanu u takvoj vezi. I taj šablon se stalno ponavlja."

U radu na ovom problemu oslanjaju se na Zakon o zabrani diskriminacije koji nije u potpunosti upotrebljiv u ovim situacijama, ali je značajan ukoliko je reč o pretnjama prisilnim autovanjem, „na primer, kada se žrtva ucenjuje da će biti autovana poslodavcu – tu je taj zakon vrlo jasan".

PREPORUKE:

- Boriti se protiv normalizacije nasilja, u svakom kontekstu i u svim odnosima. Jedan od načina da se to radi je i promocija pozitivnih priča o istopolnim vezama i porodicama, čime bi se LGBTIQ ljudima, posebno mlađima, stavilo do znanja da nasilje u partnerskom odnosu nije neizbežno niti normalno.

3.3. NVO ATINA, BEOGRAD

Organizacija se bavi prevencijom i pružanjem direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima, te zagovaranjem poboljšanja javnih politika na ovom polju.

Stoga, njihovo iskustvo sa nasiljem u istopolnim lezbejskim vezama svodi se prvenstveno na iskustva migrantkinja i transrodnih žena koje trpe nasilje, posebno tokom tranzicije. Uglavnom je reč o fizičkom, seksualnom nasilju, kao i eksploataciji. Na osnovu tog iskustva, migrantkinje mogu da traže azil za boravak u Srbiji, i u tom smislu nema zloupotreba.

Kada je reč o vrsti podrške koja se nudi ovim ženama, navode da je puno nedostataka. Jedan od njih je nerazumevanje, pa čak i netrpeljivost prema LBTIQ ženama unutar NVO sistema podrške (na primer, LBTIQ žene često nisu dobro došle u skloništima za žene žrtve nasilja). Takođe, institucije su mahom neupoznate sa ovim problemom i izrazito nesenzibilisane.

PREPORUKE:

- Omogućiti LBTIQ ženama koje su migrantkinje da se upoznaju sa zajednicom, da steknu osećaj pripadanja i sigurnosti.
- Edukacija NVO koje ne rade sa LGBTIQ populacijom o identitetskim politikama unutar LGBTIQ pokreta, kako bi same NVO bile senzibilisanije za rad sa ovim grupama.

3.4. NVO ASTRA, BEOGRAD

Takođe organizacija koja se bavi prevencijom i pružanjem direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima i zagovaranjem poboljšanja javnih politika na ovom polju.

U skorije vreme navode dva slučaja trgovine ženama, u kojima su žrtve bile žene pripadnice LGBTIQ populacije, a u njihovoj eksploataciji, odnosno vrbovanju učestvovali su partner, odnosno partnerka.

U čitav proces podrške jednoj od žrtava bile su uključene i LGBTIQ organizacije, međutim i njima je bilo izazovno da se nose sa brojnim problemima tog slučaja. „Njihova procena je bila da njihovi kapaciteti i aktivnosti prosto ne mogu ništa da joj ponude, ne uklapa se u njihov model podrške. U sigurnu kuću nije mogla da se smesti (jer je u pitanju transrodna žena), tako da smo nalazili neke privremene smeštaje što je zapravo samo pogoršavalo situaciju, umesto da je smiri."

Kada je reč o drugom slučaju, partnerka žrtve je posredovala u vrbovanju za eksploataciju, ali se protiv nje nije vodio nikakav proces, jer je tužba odbačena .

PREPORUKE:

- Organizacijama koje rade na raznim aspektima rodno zasnovanog nasilja neophodna je edukacija o specifičnostima nasilja u istopolnim partnerskim odnosima. „Mi znamo šta treba da radimo kada su muškarci nasilnici, ali ne i kada su to žene." Stoga, trebalo bi osmisliti i organizovati instruktažu za ove slučajeve, kako razumeti odnos moći u lezbejskim odnosima i sl.
- Kada je reč o institucijama, sagovornica smatra da ne postoji *a priori* loša namera ili odbacivanje kada je u pitanju istopolno partnersko nasilje. Ali je dosta nepoznanica, i ne postoji svest o dodatnoj ranjivosti i specifičnosti tih pozicija.

3.5. ŽENE ZA MIR, LESKOVAC

Ženska organizacija iz Leskovca koja radi na prevenciji i zaštiti žrtava porodičnog i rodno zasnovanog nasilja, imala je nekoliko prijava na nasilje u istopolnim lezbejskim vezama. U svim slučajevima, reč je bila o nasilju koje su žrtve trpele od strane svojih partnerki.

Sagovornica navodi da je njen utisak, na osnovu ovih slučajeva, da je nasilje u lezbejskim vezama intenzivnije u smislu posesivnosti koju nasilnice imaju prema žrtvama. „U jednom slučaju, na primer, žrtva je bila ošišana do glave, kako je muškarci na ulici ne bi gledali."

Njihova podrška u ovim slučajevima se uglavnom sastojala od pružanja psihološke podrške (razgovor sa terapeutkinjom), i dalje su bile upućivane na LGBTIQ organizacije.

„Mi smo specijalizovane za nasilje u muško-ženskim odnosima, i kada nam se javi žena koja trpi nasilje u takvom odnosu, ja znam šta treba da radim, koja pitanja da postavim, koje zakonske mogućnosti imam, koje institucije da zovem. Ali, kada nas nazove žena koja trpi nasilje od druge žene, ja prosto ne znam šta da radim."

Poseban problem, po njoj, predstavlja pitanje smeštaja žrtava nasilja u istopolnim vezama. Prema postojećim mehanizmima zaštite, žena koja je žrtva porodičnog/partnerskog nasilja se smešta u sigurnu kuću. Međutim, senzibilisanost osoblja koje radi u sigurnim kućama je, prema sagovornici, vrlo upitna: „Mi imamo problem i kada je u pitanju nasilje u strejt vezama, jer se prosto nasilje negira ili se normalizuje. A zamislite kako bi bilo da znaju da je žrtva iz istopolne, lezbejske veze u sigurnoj kući? Jedino da se krije o kakvoj vezi je reč".

PREPORUKE:

- Stalna edukacija lokalnih NVO koje nisu LGBTIQ o specifičnostima partnerskog nasilja u lezbejskim vezama i mogućim mehanizmima zaštite i delovanja.
- Zajednički rad na razbijanju predrasuda prema LGBTIQ osobama, ali dekonstrukciji patrijahalnog modela porodice i normalizacije nasilja.

3.6. AUTONOMNI ŽENSKI CENTAR, BEOGRAD

Iako se nisu odgovorile na onlajn upitnik, aktivistkinje Autonomnog ženskog centra su se odazvale pozivu na kraći intervju, što je izuzetno značajno, imajući u vidu njihovo iksustvo u pružanju podrške ženama žrtvama partnerskog nasilja. Takođe, organizacija je imala iskustva u pružanju podrške ženama koje su doživele nasilje u lezbejskim vezama. Uglavnom je bilo reči o psihološkom nasilju i uhođenju, koji su bili posledica neprihvatanja prekida veze.

„Pre nekoliko godina smo imali slučaj kada se javila žena zbog partnerskog nasilja i dobila je hitne mere zaštite od svoje partnerke. Saradnja sa institucijama je bila zaista dobra, sve je prošlo bez problema, uključujući i saradnju sa porodičnim sudijom."

Vanja Macanović, koordinatorka Centra, smatra da zakonski okvir za pružanje zaštite od nasilja u lezbejskim vezama postoji. U Porodičnom zakonu se ne precizira o kakvom partnerstvu je reč, da li se radi o heteroseksualnoj ili homoseksualnoj vezi. Stoga, usvajanje Zakona o istopolnim zajednicama nije neophodno kako bi se ženama u ovoj situaciji pružila pravna zaštita. Istanbulska konvencija je takođe primenjiva, jer ne pravi ograničenja u smislu prirode samog partnerskog odnosa, i odnosi se na svaki partnerski odnos u kome postoji nasilje.

No, i pored solidnih zakona, kao i u slučajevima nasilja u heteroseksualnim partnerskim odnosima, i ovde izazov jeste saradnja sa institucijama. „Sve zavisi od toga ko je osoba koja predstavlja instituciju. Ukoliko je ona senzibilisana, razume problem, žrtva će apsolutno dobiti zaštitu. Ali ukoliko imate preko puta sebe nekoga ko je i sam nasilnik, nema saradnje."

Stoga je razumljiva doza nepoverenja i oklevanja kada je reč o prijavljivanju nasilja, jer to postoji i kod žena koje su u hetero vezama i trpe nasilje. Ali, važno je informisati žrtvu, dati joj prave informacije o tome koje pravne mogućnosti ima na raspolaganju, koja je procedura prijavljivanja, šta kažu razni zakoni, koje su moguće prepreke, i biti uz nju sve vreme. Takođe, ne treba insistirati na prijavi, jer žrtve često nisu svesne svih mogućih posledica tog postupka, posebno ukoliko je reč o lezbejkama i mogućem prisilnom autovanju. „To su komplikovane životne odluke. Ali, naša uloga je da damo sve informacije o tome šta to znači."

PREPORUKE:

- Raditi na prepoznavanju rizika od nasilja. Dakle, koji su to faktori koji mogu pomoći ranom prepoznavanju ponašanja koje može dovesti do nasilja.

- Bolja informisanost o tome šta zakoni i procedure omogućavaju u tim situacijama.

- Organizacije moraju biti sigurnosna mreža kada je reč o institucionalnim procedurama, i u situacijama kada institucije ne urade svoj posao.

3.7. RZC Rromnako ILO Zrenjanin

Organizacija već 20 godina radi na prevenciji i pružanju podrške ženama Romkinjama koje se nalaze u situaciji porodičnog/partnerskog nasilja. Aktivistkinja udruženja, Danica Jovanović, navodi da je nasilje u lezbejskim partnerskim vezama izuzetno često, i da su imale iskustvo sa takvim slučajevima. Inače, organizacija dosta radi i na pružanju podrške LGBTIQ populaciji unutar romske zajednice na lokalu.

„Imamo sve više primera da žene koje su u partnerskom odnosu žive zajedno u romskim naseljima. Uglavnom se okolini predstavljaju kao drugarice, koje žive zajedno zbog nemaštine. Ali i pored toga, nisu prihvaćene u okolini. Patrijarhat je ovde zaista dominantan, a dodatni problem je i to što one nemaju kontakt ni sa nekom širom gej/lezbejskom zajednicom u gradu. Dakle, potpuno su izolovane."

Prema njihovom iskustvu, nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima se ne razlikuje puno od onog u heteroseksualnim. „Dešavalo se da okolina podstiče svađu između partnerki provokacijama, ogovaranjima..., i bilo je i fizičkog nasilja, psihičkog, a dosta je i ekonomskog, jer obično samo jedna partnerka radi."

Svaki put kada bi im se žena obratila, procedura je bila ista kao i u slučajevima nasilja u heteroseksualnim vezama/brakovima. Ipak, Jovanović ističe da je taj broj mali, jer je ćutanje o nasilju pravilo. S obzirom na to da organizacija ima razvijenu saradnju sa lokalnim institucijama za podršku ženama koje su u situaciji nasilja, isti mehanizam se primenjivao i na lezbejke koje su doživele partnersko nasilje. Međutim, podrška institucija nije uvek adekvatna, teško je govoriti o njihovoj seksualnosti (odnosno same žene odbijaju da govore o tome), a organizacija (čije je delovanje ugroženo nedostatkom finansijske podrške) malo može da pomogne.

„Nedavno smo imale prijavu nasilja u partnerskom odnosu dve žene. Situacija žrtve je višestruko komplikovana, jer je imala iskustvo teškog seksualnog nasilja i trgovine još kao dete. Izbačena je iz stana u kome je živela sa partnerkom, prosto nije imala gde. I na kraju je devojka završila u Kovinu (u Specijalnoj bolnici za psihijatrijske bolesti), jer je procenjeno da je njeno mentalno zdravlje toliko narušeno da drugo rešenje prosto nije pronađeno. Pri tome, nema nikoga, ni porodicu, ni prijatelje. Jako težak slučaj."

Preporuke:

- Moraju se uključivati LBTQ žene iz drugih manjinskih zajednica, jer jedino ukoliko se spoje sa širom zajednicom smanjiće se osećaj da su same, izolovane u društvu.
- Umrežavanje sa drugim nevladinim organizacijama koje rade na ovim pitanjima, i koje imaju pristup drugim manjinskim zajednicama.

IV. PREPORUKE

- ➔ Kontinuiran rad sa LBTQ ženama na osvešćivanju različitih oblika i posledica partnerskog nasilja u lezbejskim vezama (radionice, treninzi, savetovanje jedan na jedan, tekstovi, kampanje, objave itd.).

- ➔ Jača promocija postojećih usluga kada je u pitanju podrška ženama koje su preživele nasilje u lezbejskim vezama (besplatna terapijska podrška).

- ➔ Kontinurana edukacija lokalnih NVO koje se bave pružanjem usluga i podrške žrtvama RZN, kako bi se makar deo usluga preusmerio i na žene koje su preživele nasilje u lezbejskim vezama.

- Ne zaboraviti da nasilje koje proživljavaju žene u istopolnim partnerskim odnosima ne uključuje samo partnersko nasilje, već i neke druge oblike nasilja (npr. vrbovanje u svrhu eksploatacije).

- Uspostaviti zajedničke i centralizovane mehanizme podrške i prikupljanja podataka o partnerskom nasilju u istopolnim vezama sa drugim LGBTIQ organizacijama u Srbiji.

- Informisanje žena u lezbejskim partnerskim odnosima o postojećim zakonima i mehanizmima zaštite od partnerskog nasilja, koji su im na raspolaganju.

- Umrežavanje sa organizacijama civilnog društva koje pružaju podršku drugim manjinskim zajednicama, kako bi se došlo do onih LBTQ žena koje su u poziciji višestruke diskriminacije i/ili nasilja.

